

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу
ПУТІНЦЕВОЇ ТЕТЯНИ ВОЛОДИМИРІВНИ
**«ЛІКВІДНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ЇХНЬОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ»,**

яка представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування» (галузь знань 07 – «Управління та адміністрування»).

Актуальність роботи. Важливо відмітити, що включно до світової фінансової кризи 2008 року проблематиці ліквідності банків не надавався особливий пріоритет та суттєво занижувалася її значущість у контексті забезпечення стабільного та безперервного функціонування банківських інституцій. Основне фокусування регуляторів діяльності банків робилося на підтримання належної платоспроможності банківських установ за одночасної недооцінки ризику ліквідності. Нагляд та регулювання ліквідності банків обмежувалися моніторингом трьох статичних індикаторів на часовому горизонті до 1-го року, які, як довела криза 2008 року, не здатні виявляти, у тому числі превентивно, реальний стан ліквідності та її вплив на здатність банківської установи до забезпечення безперервної діяльності. Подібна «пасивна» політика у сфері ліквідності спричинила формування споживацької поведінки банків, які надмірно поклалися на кредиторів останньої інстанції та утримували надмірно великі розриви строків залучення та розміщення грошових коштів, насамперед, задля максимізації чистого процентного доходу.

Аналогічна недооцінка архіважливості та складності економічної природи поняття ліквідності мали місце і в концептуальній площині. Перші кардинальні методологічні зрушення у цьому питанні сталися у 2012 році із впровадження динамічних нормативів ліквідності, та превалюванням досліджень економічної природи ліквідності за процесним та системним підходами. В Україні через початок військової агресії Росії у 2014 році та окупацію частини території імплементація подібного підходу був суттєво відтермінований, що беззаперечно відобразилося на фінансовій безпеці банків України. Так, лише з 2018 року ліквідність банку почала досліджуватися як динамічне явище.

При цьому важливо наголосити, що наразі ліквідність необхідно розглядати не як певне відокремлене явище в діяльності банку та обмежуватися виключно індикативним підходом, а як фундаментальний фактор його фінансової стабільності та фінансової безпеки. Більше того, саме забезпечення або сприяння фінансовій безпеці повинно бути один з найважливіших пріоритетів в управлінні ліквідністю банківської установи.

Зважаючи на зазначені вище положення, тема дисертаційного дослідження Путінцевої Т.В. є актуальною, а основні положення та висновки дослідження, доведені здобувачем до рівня науково-практичних рекомендацій, можуть бути використані для вирішення завдань, пов'язаних із дотримання ліквідності комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки.

Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами Університету та кафедри. Дисертація Путінцевої Т.В. виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Університету банківської справи за темою: «Формування системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ: інституційний та обліковий аспект» (номер державної реєстрації 0118U001042), до звіту за якою здобувачем включено уточнення економічної сутності ліквідності і природу фінансової безпеки комерційного банку, визначено місце і роль ліквідності комерційних банків у забезпеченні їхньої фінансової безпеки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Аналіз анотації та тексту дисертації, змісту публікацій Путінцевої Т.В. дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність результатів, отриманих у процесі наукового дослідження.

Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті та завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних методів дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота Путінцевої Т.В. ґрунтується на використанні сучасних наукових теорій ліквідності та фінансової безпеки комерційного банку, що дозволило здобувачу поглибити теоретико-методологічні засади, удосконалити методичні підходи та розробити практичні рекомендації з дотримання ліквідності комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням сукупності методів наукового пізнання, які забезпечили концептуальну єдність дослідження. Зокрема, дослідження ґрунтується на використанні методу морфологічного аналізу, загальнонаукових методів (індукції, дедукції, аналізу, синтезу та узагальнення), статистичного, історичного, факторного, порівняльного, графічного аналізу, експертних оцінок, ситуаційного підходу для комплексної оцінки стану управління ліквідністю в комерційних банках України та діагностики її впливу на фінансову безпеку. Автором опрацьовано значний масив статистичних даних діяльності банків України, а також здійснено комплексний компаративний аналіз вітчизняних та зарубіжних методичних підходів до управління ліквідністю банківських інституцій та банківського сектору загалом.

Достовірність результатів дослідження підтверджується використанням широкої інформаційної бази, а саме: нормативно-правової бази з регламентації управління ліквідністю в комерційних банках і забезпечення їхньої фінансової безпеки, офіційних матеріалів Національного банку України та центральних банків країн світу, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Державної іпотечної установи, звітних даних комерційних банків України, напрацювань вітчизняних і зарубіжних вчених із проблематики управління ліквідністю та забезпечення фінансової безпеки комерційних банків, ресурсів Інтернет, розрахунків здобувача.

Наукова новизна результатів кваліфікаційної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному розв'язанні науково-прикладного завдання – поглибленні теоретико-методологічних засад, удосконаленні методичних підходів і розробці практичних рекомендацій з дотримання ліквідності комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки.

Положення, винесені автором у пункти наукової новизни, не викликають заперечень, а їх рівень визначено коректно. За результатами рецензування вважаю, що до наукових результатів автора, які містять елементи наукової новизни необхідно віднести такі:

вперше:

- концептуалізовано економічну природу безпеки ліквідності як структурний елемент фінансової безпеки комерційного банку. Обґрунтовано канали взаємозв'язку безпеки ліквідності та фінансової безпеки комерційних банків загалом, а саме через вплив першої на ресурсоутворювальну, депозитну, кредитну, валютну, боргову, інвестиційну, податкову безпеки та безпеку доходів і витрат, безпеку у сфері міжнародних розрахунків і платежів. Такий підхід поглиблює теоретичні засади управління ліквідністю банків і підвищення її ролі у забезпеченні їхньої фінансової безпеки;

удосконалено:

- класифікацію різновидів ліквідності банків шляхом введенню таких нових класифікаційних ознак: наявність; обмеженість; динамічність; напрям витрачання ресурсів; рівень, необхідний для безпечної діяльності КБ; сталість; ступінь поширення; джерело надання; первинність; унормованість; об'єкт; адекватність; вид валюти; вимірність; ціна; контрольні точки; вектор; динамічність; керованість; підтримування; методи підтримки; достатність. Це сприятиме розвитку методології управління ліквідністю банків для забезпечення їхньої ФБ з огляду на притаманні особливості;

- визначення фінансової безпеки банків, яку, на відміну від загальноживаних поглядів, запропоновано тлумачити як об'єкт управління, зумовленого за його наявного ресурсоакумуючого потенціалу фінансовим станом банків, і результату управлінських впливів на здійснення банківських операцій, реалізацію банківських продуктів і надання банківських послуг, а також стану захищеності фінансових інтересів та майнових прав власників, акціонерів, топ-менеджменту, персоналу КБ, його клієнтів та контрагентів. Такий підхід дозволяє розвивати системний підхід до забезпечення фінансової безпеки банків;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат, а саме поняття «ліквідність комерційних банків» шляхом його тлумачення як динамічного явища та акцентування на потребі мінімізації витрат, розширення переліку суб'єктів, щодо яких передбачається здійснення розрахунків, виконання реальних і умовних зобов'язань, урахування необхідності забезпечення нарощування кредитно-інвестиційних портфелів за їхньої оптимальної структури і якості, а також результативності і ефективності функціонування банківських установ, досягнення спряженості, збалансованості банківських активів і пасивів за строками, валютами, ціною залучених, запозичених і наданих ресурсів. Такий підхід уможливорює підвищення обґрунтованості в управлінні цим складним явищем;

- перелік чинників ліквідності комерційних банків завдяки наведенню, поряд із загальноновизнаними, і таких, як: характер розв'язання банками дилем «ризик-доходи», «ліквідність-рентабельність» та тріади фінансового менеджменту «ліквідність - рентабельність - банківські ризики» за центрами ліквідності; використання в

управлінні ліквідністю трансформації активів, стратегії позикової (покупної) ліквідності; необґрунтоване визнання комерційними банками неплатоспроможними і відкликання у них ліцензій, що спричиняє переплив коштів в інші банки і часом надлишкову ліквідність останніх; приплив, відтік іноземного капіталу у банківському секторі і національну економіку загалом; співвідношення реальних і умовних зобов'язань банків; збільшення, зменшення коштів бюджетів та загальнодержавних позабюджетних фондів у банках; зростання, скорочення кредитування національної економіки; рівень коштів на кореспондентських рахунках банків; наявність, відсутність вимоги до банків формувати частину обов'язкових резервів на рахунок в центральному банку; залежність, незалежність банків від рефінансування центрального банку; частка кредитів в активах банків; виконання, неповне, невчасне виконання, невиконання дебіторами своїх зобов'язань; досконалість, недосконалість оцінки кредитоспроможності позичальників банків; рівень відсоткових ставок і наявність, відсутність оподаткування відсотків за депозитами; частка міжбанківського кредиту у запозиченнях банків; надмірна, недостатня концентрація джерел фінансування банків. Розвиток чинників ліквідності комерційних банків дозволяє цілеспрямовано впливати на оптимізацію рівня їх ліквідності;

- обґрунтування взаємозв'язку і взаємозумовленості ризиків неліквідності, порушення, втрати, зниження, незбалансованості, недостатності, надлишковості ліквідності банків, втрати доходу, збитків й інших ризиків, що супроводжують банківську діяльність, завдяки виокремленню, поряд із загальновідомими, ризику двостороннього партнерства (можливості часткової неплатоспроможності, банкрутства однієї із сторін банківських угод). Це дозволяє підвищити рівень ризик-менеджменту банків загалом і їхньої ліквідності зокрема;

- з'ясування місця і ролі ліквідності банків у забезпеченні їхньої фінансової безпеки та її окремих різновидів з огляду на розгляд ліквідності, як: відмінного від ліквідності інших господарюючих суб'єктів явища; одну із основних цілей, умов і якісних характеристик діяльності банків; спроможність залучати додаткові ліквідні кошти на фінансових ринках; чинник функціонування банківського сектору і грошово-кредитної системи загалом; засіб задоволення клієнтського попиту на кредитні ресурси і грошового попиту клієнтів, а також вимог вкладників у разі своєчасного і дострокового вилучення ними депозитів; збереження коштів за рахунок беззбиткового продажу активів і обмеження вартості залучених ресурсів; оптимізацію сукупного прибутку банків; запобіжник відтоку коштів клієнтів з банків, продажу активів і залучення ресурсів за не вигідними цінами; обмеження (за надмірного рівня) банківської активності; дефіцит (за недостатнього рівня) вільних ресурсів, нездатність банків надавати в затребуваному обсязі кредити й обслуговувати клієнтські платежі та випущені ними ЦП, відповідати за майбутніми зобов'язаннями; зростання ризиків втрати банками платоспроможності; передумову потенційного банкрутства банків; інструмент сек'юритизації і зниження банківських ризиків. Це уможливорює підвищення ролі ліквідності у забезпеченні фінансової безпеки банків.

Теоретичне значення одержаних здобувачем результатів полягає у теоретико-методичних засадах, методичних підходах та практиці дотримання ліквідності комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки. На

особливу увагу заслуговують розроблені здобувачем пропозиції щодо сукупності заходів задля підвищення ролі ліквідності у забезпеченні їхньої фінансової безпеки, які запропоновано включити до Комплексної програми забезпечення фінансової безпеки комерційних банків України. Методологічна цінність розроблених заходів полягає у їх комплексності, оскільки розкриваються з позиції наукового, нормативно-правового, регуляторного, методичного, організаційного, управлінського, інформаційно-аналітичного, кадрового, фінансового забезпечення, а також обліку, звітності, аудиту і консалтингу.

Також, високим теоретичним значенням характеризується науковий результат автора щодо удосконалення оцінки ліквідності банків для забезпечення їхньої фінансової безпеки. На відміну від існуючих підходів здобувачем запропоновано комплексний підхід до оцінки ліквідності банку, який передбачає оцінку таких об'єктів: 1) ліквідності банку як такого; 2) ймовірності і забезпечення фінансової безпеки банків погіршення стану ліквідності; 3) рівня забезпечення безпеки ліквідності банку; 4) чинників ліквідності банку у моделі її стрес-тестування; 5) організації ризик-менеджменту банку для підтримання належної ліквідності і забезпечення його фінансової безпеки; 5) ефективності управління ліквідністю банку у забезпеченні його фінансової безпеки. За кожним з напрямів Путінцевою Т.В. розвинено сукупність індикаторів для оцінювання ліквідності банку.

Практичне значення кваліфікаційної наукової роботи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення та висновки дослідження, доведені до рівня науково-практичних рекомендацій, можуть бути використані для вирішення завдань, пов'язаних із управлінням ліквідністю у контексті забезпечення фінансової безпеки як комерційними банками, так і центральними органами виконавчої влади та саморегульованими організаціями. Так, пропозиції щодо досягнення оптимального рівня ліквідності комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки за допомогою реалізації комплексу заходів у частині: наукового, нормативно-правового, регуляторного, методичного, організаційного, управлінського, інформаційно-аналітичного, кадрового, фінансового забезпечень, а також обліку, звітності, аудиту і консалтингу використані Радою Національного банку України при опрацюванні і підготовці Основних засад грошово-кредитної політики на 2022 р. і середньострокову перспективу в частині забезпечення ділової і фінансової стабільності та оптимальності розвитку банківської системи (довідка від 6.10.2021 № 25-0007/211006).

Асоціацією українських банків впроваджено у практичну діяльність пропозиції здобувача щодо підвищення ролі ліквідності банків у забезпеченні фінансової безпеки, а саме враховано такі наукові результати автора: розробку дієвої ресурсної політики КБ; оптимальне поєднання інструментів надання, абсорбування ліквідності і універсальних інструментів; реформування системи гарантування банківських вкладів з поширенням її на вклади юридичних осіб; обґрунтування підвищення вимог до забезпечення ліквідності системно значущих банків; розробку індикаторів (обґрунтування їхніх порогових значень), які свідчать про вплив ліквідності на фінансову безпеку банків та є основою з урахуванням зміни їхніх значень для вироблення комплексу заходів у плановому періоді; створення дієвої системи ризик-

менеджменту банків у сфері формування, розподілу й використання їхньої ліквідності. Ці авторські результати використані Асоціацією для розробки програмних документів і підвищення координації своєї діяльності з вітчизняними банками (довідка № 01.10/599 від 4.10.2021).

АТ «Комерційний індустріальний банк» в управлінні ліквідністю, а також у процесі розробки заходів з підвищення рівня його фінансової безпеки використовує пропозиції здобувача з розробки системи індикаторів забезпечення безпеки ліквідності банку та її впливу на фінансову безпеку банківської інституції, зокрема: характеру ліквідності банку; зобов'язань банку; активів банку; співвідношень; балансу банку; застави за кредитами; структурної ліквідності; розподілу ліквідності; витрат на управління ліквідністю; наявних і потенційно можливих ризиків (довідка №05-4835/1 від 04.10.2021).

Представлені в дисертаційній роботі теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні рекомендації з підвищення ролі дотримання ліквідності банків у забезпеченні їхньої фінансової безпеки використані у навчальному процесі Університету банківської справи при складанні навчальної програми і підготовці методичного забезпечення з дисципліни «Філософія економічної безпеки» (довідка від 12.10.2021 № 12-009/51).

Аналіз дисертаційної роботи, розроблених і представлених у ній наукових положень і рекомендацій дозволяє зробити про висновок про достатній ступінь їх обґрунтованості відповідно до встановлених вимог, а також про відповідність спеціальності 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування». Всі наукові положення, висновки та рекомендації, які наведено в кваліфікаційній науковій роботі, достовірні, всебічно доведені та науково обґрунтовані.

Завершеність роботи, стиль викладу, публікації

Кваліфікаційна наукова праця Путінцевої Т.В. за своїм змістом, основними науковими положеннями, висновками та практичними рекомендаціями є завершеною кваліфікаційною науковою працею. Структура дисертації є логічною та обґрунтованою, всі розділи тісно пов'язані між собою та послідовно впливають один із одного, формуючи цілісне уявлення про досліджувану проблему, науковий внесок здобувача та ступінь вирішення сформульованих ним завдань відповідно до теми, мети та завдань дослідження.

Стиль викладення матеріалу є чітким і послідовним. Обсяг роботи, її оформлення та мова відповідають нормативним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо кваліфікаційних наукових робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Основні положення дисертації опубліковано автором у 10 наукових працях, серед яких: 1 стаття – у виданні, що індексується у Web of Science; 4 статті у наукових фахових виданнях України, індексованих у міжнародних наукометричних базах; 5 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Загальний обсяг опублікованих наукових праць становить 6,1 друк. арк.

У роботах, виконаних у співавторстві, особистий внесок здобувача полягає у такому:

1. Путінцева Т. В., Барановський О. І. Місце і роль ліквідності комерційних банків у забезпеченні їх фінансової безпеки. *Фінансово-кредитна діяльність:*

проблеми теорії та практики. 2020. № 3. С.4-18. (Web of Science). DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i34.215347>

Особистий внесок здобувача: обґрунтовані необхідність/значущість дієвої системи забезпечення фінансової безпеки комерційних банків і негативи її відсутності; визначені взаємозв'язок і взаємозумовленість ліквідності комерційних банків та їх фінансової безпеки; розглянуто природу ризиків втрати або недостатності (від'ємної), або надлишкової, або незбалансованої ліквідності та виявлено негативні наслідки їх прояву для функціонування комерційних банків і банківської системи національної економіки загалом; визначено місце і роль ліквідності комерційних банків у забезпеченні їх фінансової безпеки та значущість їх ліквідності для різних стейкхолдерів; запропоновані індикатори внеску ліквідності у забезпечення фінансової безпеки комерційних банків.

2. Путінцева Т., Барановський О. Формування комплексної програми забезпечення фінансової безпеки комерційних банків України. *Світ фінансів*. 2021.10. №3. С. 65-79 (*Index Copernicus*). DOI: 10.35774/sf2021.03.065

Особистий внесок: визначені напрями підвищення ролі ліквідності комерційних банків у забезпеченні їхньої фінансової безпеки при розробці Комплексної програми забезпечення фінансової безпеки комерційних банків України; наведено схему формування системи управління безпекою ліквідності комерційного банку для забезпечення його фінансової безпеки; виокремлені складові управління ліквідністю комерційного банку для забезпечення його фінансової безпеки; визначені інструменти управління ліквідністю комерційного банку для забезпечення різновидів його фінансової безпеки.

Публікації здобувача відповідають вимогам пп. 11, 12 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. №167.

Анотація кваліфікаційної наукової праці Путінцевої Т.В. повною мірою відображає основні положення та результати, що викладені у дисертації.

Аналіз основного змісту дисертації

Відповідно до логіки дослідження дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 279 сторінок, основний зміст роботи викладено на 213 сторінках. Дисертація містить 22 таблиці, 25 рисунків, 7 додатків (на 28 сторінках) і списку літератури з 324 джерел (на 29 сторінках).

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено рівень її наукової розробленості та невирішені раніше аспекти досліджуваної проблеми, сформульовано мету та головні завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано інформаційну базу, наведено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, їх апробацію та особистий внесок здобувачки.

У першому розділі дисертації охарактеризовано теоретико-методологічні засади визначення впливу ліквідності комерційних банків на їхню фінансову безпеку. Розвинено економічний зміст поняття «ліквідність комерційного банку» шляхом урахування її динамічного характеру та запропоновано тлумачити досліджувану категорію як сьогоденну і потенційну спроможність банків (як у нормальних, так і

стресових умовах) вчасно перетворити свої активи у готівку і безготівкові кошти для своєчасного здійснення повних розрахунків з широким колом економічних агентів за своїми реальними і умовними зобов'язаннями. Удосконалено класифікацію різновидів ліквідності комерційних банків шляхом введення таких нових класифікаційних ознак: наявність; характер; обмеженість; динамічність; збалансованість; рівень, необхідний для безпечного функціонування комерційних банків; строки погашення зобов'язань; форма; джерела виникнення; напрям використання фінансових ресурсів; сталість; ступінь поширення; джерело надання; первинність; унормованість; адекватність; об'єкт; цілі управління; вид валюти; вимірність; ціна; контрольні точки; вектор; керованість; методи підтримки; достатність; підтримування. Розширено перелік чинників ліквідності комерційних банків шляхом. Систематизовано теоретико-методологічний базис управління ліквідністю комерційних банків та здійснено етапізацію його еволюції; структуровано методи та інструменти управління ліквідністю банків.

Розвинено тлумачення фінансової безпеки комерційних банків, сформовано кількісні та якісні характеристики її складових; обґрунтовано місце та значущість ліквідності комерційних банків у забезпеченні їхньої фінансової безпеки, а також доведено, що ліквідність банків також є визначальною у забезпеченні фінансової безпеки банківського сектору та платіжних систем, якими користуються банківські інституції. До складових фінансової безпеки комерційного банку запропоновано з-поміж інших відносити безпеку ліквідності, яку дисертант тлумачить як так Розий стан ліквідності комерційного банку, що характеризується її достатністю, збалансованістю та стійкістю / стабільністю, що беззаперечно є авторським внеском у сучасну теорію фінансової безпеки комерційних банків. Розширено зміст загроз фінансової безпеки комерційного банку з огляду на її взаємозв'язок і взаємозумовленість з ліквідністю. Розроблено взаємозв'язок і взаємозумовленість ризиків неліквідності, порушення, втрати, незбалансованості, недостатності, надлишковості, незбалансованості ліквідності комерційних банків, втрати доходу, збитків й інших ризиків, що супроводжують банківську діяльність. Обґрунтовано значущість ліквідності комерційних банків для стейкхолдерів банківських установ.

У другому розділі дисертації здійснено комплексну оцінку дотримання ліквідності комерційних банків України для забезпечення їхньої фінансової безпеки. Охарактеризовано підсистеми системи управління ліквідністю у забезпеченні фінансової безпеки вітчизняних комерційних банків. Проведено критичний аналіз позитивних та негативних ознак підсистем управління ліквідністю у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків. Здійснено діагностику інституційного забезпечення управління ризиком утрати ліквідності та окреслено прогалини у чинній нормативно-правовій базі. Систематизовано особливості регламентації оцінки ліквідності комерційних банків у країнах світу та окреслено перелік невирішених питань у методичних підходах до з'ясування ролі ліквідності комерційних банків у забезпеченні їхньої фінансової безпеки. Окреслено проблемні аспекти управління ліквідністю вітчизняних комерційних банків. Здійснено комплексну оцінку стану ліквідності комерційних банків України та ризики, що впливають на ліквідність банківських інституцій. Оцінено вплив ліквідності вітчизняних комерційних банків на їхню фінансову безпеку. Кількісно обґрунтовано вплив ліквідності вітчизняних

банків на різні типи фінансової безпеки банків, а саме: ресурсоутворювальну, депозитну, кредитну, валютну, боргову, інвестиційну, податкову безпеки комерційних банків, безпеку їхніх доходів і витрат, розрахунків та безпеку ліквідності.

У *третьому розділі дисертаційної роботи* здобувачем розвинено напрями підвищення ролі ліквідності комерційних банків у забезпеченні їхньої фінансової безпеки. Розроблено основні напрями досягнення оптимального рівня ліквідності у забезпеченні їхньої фінансової безпеки за такими аспектами: наукове, методичне, управлінське, кадрове, інформаційно-аналітичне, фінансове забезпечення; облік, звітність, аудит та консалтинг; регуляторна політика. Обґрунтовано, що для підвищення ролі ліквідності банківських установ у забезпеченні фінансової безпеки банків НБУ, НАБУ, АУБ із залученням провідних науковців і експертів необхідно розробити Комплексну програму забезпечення ФБКБ України. До важливих аспектів такої Комплексної програми віднесено: розробку дієвої ресурсної політики банків; оптимальне поєднання інструментів надання, абсорбування ліквідності і універсальних інструментів; реформування системи гарантування банківських вкладів з поширенням її на вклади юридичних осіб; розробку КМУ і НБУ державної програми зі стимулювання ощадного процесу; підвищення вимог до забезпечення ліквідності системно значущих банків; розробку індикаторів, які свідчать про вплив ліквідності на фінансову безпеку банків. Обґрунтовано заходи убезпечення комерційних банків від ризику надлишкової ліквідності, а, відтак, підвищенню їхньої фінансової безпеки. Розвинено пропозиції щодо формування системи управління безпекою ліквідності банків у контексті Комплексної програми забезпечення фінансової безпеки банків України. Розвинено твірну модель структури системи управління безпекою ліквідності банків. Удосконалено оцінку ліквідності комерційних банків для забезпечення їхньої фінансової безпеки шляхом розвитку системи об'єктів оцінювання та представлено модель комплексної оцінки ліквідності банків. Розвинено систему індикаторів забезпечення безпеки ліквідності комерційних банків та впливу останньої на фінансову безпеку банківських інституцій; обґрунтовано еталонні значення окремих індикаторів. Структуровано оцінку чинників ліквідності банків у моделі її стрес-тестування шляхом виокремлення таких: зміна кредитоспроможності контрагентів на фінансових ринках; зміна ринкових відсоткових ставок; зміна курсу гривні до іноземних валют; зміна ринкової ліквідності цінних паперів; операційних втрат; кредитних ризиків; ризиків неліквідності.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи Путінцевої Т.В. на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень; навмисних спотворень не виявлено. Звідси можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності.

Зауваження до кваліфікаційної наукової праці

Позитивно оцінюючи отримані здобувачем Путінцевою Т.В. результати дослідження, їх наукову новизну та практичну значущість, необхідно відзначити також дискусійні положення дисертації та окремі недоліки і зауваження.

1. На с. 31 у табл. 1.1 автором представлено значущий науковий результат, а саме удосконалення класифікації різновидів ліквідності. Водночас, не зрозумілим є, що автор розуміє під циклічною ліквідністю у рамках введеної класифікаційної ознаки «сталість».

2. У п. 2.1 автором детально досліджено особливості методології регулювання ліквідності банків як Національного банку України, так і центральних банків зарубіжних країн. Також, автором обґрунтовано проблемні аспекти управління ліквідністю вітчизняних комерційних банків, що негативно позначаються на підвищенні їхньої фінансової безпеки. Але, на мою думку, необхідно було б довести реальну наявність таких проблем на основі емпіричного дослідження. Аналогічне стосується і підрозділу 2.2. Так, наприклад, на с. 120 здобувачка зазначає, що «малі і середні КБ є більш консервативними у підтриманні ліквідності, оскільки звикли покладатися на себе, а не на залучення коштів від НБУ і МКР». Доцільно було б це довести емпіричним методом.

3. Також, назва пункту 2.1 – «Характеристика підсистем системи управління ліквідністю у забезпеченні фінансової безпеки вітчизняних комерційних банків», тому на мою думку, доцільно було б, насамперед, описати теоретичну модель такої системи та вказати про які саме підсистеми говорить здобувачка.

4. Третій розділ характеризується логічною структурою та чіткістю сформульованих заходів та суб'єктів, відповідальних за їх реалізацію задля досягнення оптимального рівня ліквідності комерційних банків у забезпеченні їх фінансової безпеки. Водночас, на мою думку, дисертанту доцільно було б виокремити певну сукупність найпріоритетніших завдань, або представити власну позицію щодо рівнів пріоритетності тих чи інших заходів, розкритих автором, та послідовності їх реалізації. Це дозволило б розробити дорожню карту з удосконалення управління ліквідністю банків за процесним підходом, що стало б значущим доповненням Комплексної програми забезпечення фінансової безпеки банків України.

5. У рамках удосконалення оцінки ліквідності комерційних банків для забезпечення їхньої фінансової безпеки здобувачкою розвинено значущу сукупність індикаторів та структуровано їх за низкою змістових напрямів (п. 3.3). Водночас, Тетяною Володимирівною не зазначено рекомендовані значення до цих індикаторів, а також було б доцільно розвинути інтегральний показник, який би надавав кількісну характеристику ліквідності комерційного банку за комплексним підходом. Це, на мою думку, суттєво підвищило б практичну значущість цієї пропозиції.

Разом з тим зазначені зауваження мають характер наукової дискусії та не знижують достатньо високого теоретико-методологічного рівня та практичної цінності дисертаційної роботи.

Загальний висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Дисертаційна робота Путінцевої Т.В. «Ліквідність комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки» виконана на актуальну тему. За своїм змістом дисертація є завершеною самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, в якій розв'язано конкретне наукове завдання, а саме: поглиблено теоретико-методологічні засади, удосконалено методичні підходи і розроблено практичні

рекомендації з дотримання ліквідності комерційними банками України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки.

Дисертація виконана на високому науково-методичному рівні, її зміст відповідає обраній темі дослідження та профілю спеціальності 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування». Сформульовані в роботі наукові положення, висновки та рекомендації є достовірними та всебічно обґрунтованими. Визначену мету дослідження досягнуто, а основні завдання вирішено. Також опубліковані здобувачем наукові праці повною мірою відображають зміст дисертації, головні результати дослідження, його наукову новизну, практичну значущість і особистий внесок здобувача в науку.

За своїм науковим рівнем, глибиною теоретичних розробок, практичним значенням отриманих результатів, висновків і рекомендацій, структурою, мовою та стилем викладення матеріалу дисертація Путінцевої Тетяни Володимирівни «Ліквідність комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки» повністю відповідає вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, Путінцева Тетяна Володимирівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування».

Рецензент:

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів та обліку
Територіально відокремленого
структурного підрозділу «Черкаське
навчально-наукове відділення
Львівського національного університету
імені Івана Франка»

М.Е. Хуторна